

Самосьонук Л.М.

УДК 339.942:[316.346.2+338.46]

ВПЛИВ ПРОЦЕСІВ РЕГІОНАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ НА СОЦІАЛЬНУ КОМПОНЕНТУ НАЦІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

I. Постановка проблеми. Поглиблення процесів регіональної інтеграції як відповідь на глобальні виклики вмотивовані переважно економічними чинниками, однак під їх впливом опиняється соціальна складова національного розвитку країн – членів інтеграційних блоків, що має прояв на рівні суспільства в цілому та окремих його членів. Розвиток суспільства в частині удосконалення соціальних відносин є запорукою ефективності економічних зусиль кожної окремої держави.

Динамізм кризових явищ у світовій економіці зумовлюють необхідність розробки новітніх підходів щодо аналізу, оцінки та формування механізмів подолання соціальної нерівності як передумови і цілі людського розвитку в системі сучасних міжнародних відносин. Дослідження впливу процесів регіональної інтеграції на соціальну компоненту національного розвитку є актуальним питанням сьогодення.

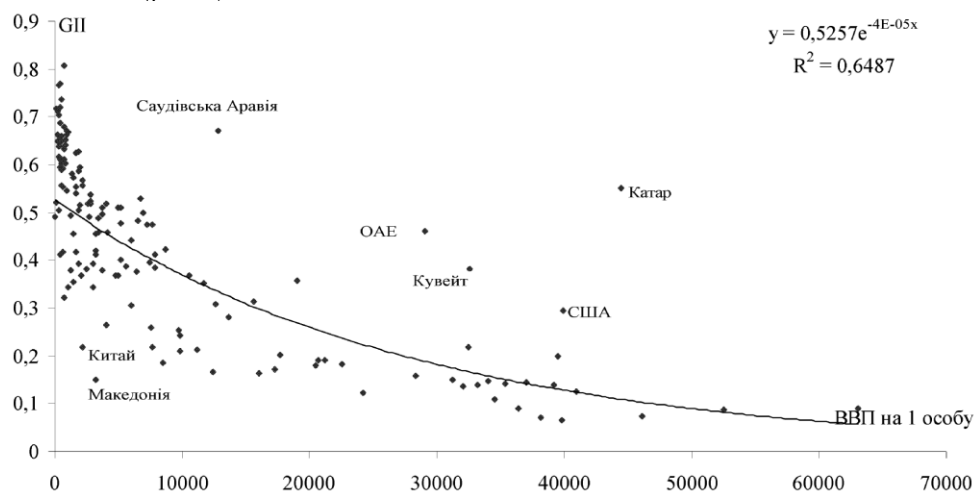
Соціальні проблеми країн в умовах посилення глобалізаційних тенденцій о висвітлено у роботах О.І.Амоші, Дж.Л. Бейкера, Д. Бен-Девіда, Д. Верже, А.М. Колота, Е.М.Лібанової, Ф. Де Ломбарде, Д.Г.Лук'яненка, Л.А.Лутай, Є. Муха-Шаєк, В.В.Опалько, Л.В.Проданової, С.В.Сіденка та ін. Переважна більшість досліджень присвячена трансформації соціально-трудова відносин, структури зайнятості та доходів населення, проблемам подолання бідності та соціальної несправедливості у глобалізованому світі. Однак питання гендерної рівності, рівності доступу до соціальних послуг в умовах розвитку інтеграційних процесів не знайшли достатнього відображення у економічних дослідженнях.

II. Мета дослідження полягає у аналізі, оцінці та визначенні особливостей доступу до соціальних послуг та гендерної нерівності в умовах регіональної інтеграції.

III. Результати. При досягненні стратегічних цілей соціального розвитку у національній економічній системі велика увага приділяється проблемі гендерної рівності. Це питання є актуальним як для доволі фемінізованих країн на кшталт Скандинавських країн, Нідерландів, Швейцарії, Німеччини, так і для ісламських країн Азії та Африки, де традиційно гендерний розрив є надзвичайно великим. Однак, конкретні аспекти гендерної нерівності, які мають долати країни, є різними. В європейських країнах на перший план виходять питання рівності в оплаті праці: донині в країнах ЄС-15 жінки отримують заробітну плату на 15-17 % нижчу за чоловіків [1]. Причому тут відсутня чітка залежність між рівнем економічного розвитку країни та гендерним розривом в оплаті праці, оскільки, за даними EUROSTAT, найбільший розрив має місце на Кіпрі – 24 %, у Чехії – 22 %, Німеччині – 22 % та Великій Британії – 21 %, тоді як найнижчим є гендерний розрив в оплаті праці на Мальті – 3 %, в Бельгії – 7 %, Ірландії – 9 % та в Греції – 10 % [1].

Однак, розбіжностями в рівнях оплати праці чоловіків та жінок не вичерпується гендерна проблематика у сучасному світі. Усунення гендерної нерівності потребує вирішення проблем в таких сферах, як рівність на ринку праці, розширення прав та можливостей жінок, а також репродуктивне здоров'я. Індикатори щодо поступу окремих країн саме у цих сферах покладено в основу Індексу гендерної нерівності (Gender Inequality Index, GII) який є складовою Індексу людського розвитку, який щорічно розраховується ООН для оцінки прогресу в різних країнах світу та виявлення найгостріших гендерних проблем.

Якщо гендерний розрив в оплаті праці в країнах ЄС не проявляє залежності від рівня економічного розвитку даної країни, а щодо інтегрального показника GII така залежність є наочною: вищий рівень економічного розвитку країн, оцінений за ВВП на 1 особу, тим нижчим є показник гендерної нерівності, оцінений на основі GII (рис. 1).

Рис. 1. Взаємозв'язок між рівнем економічного розвитку та гендерною нерівністю в країнах світу*.

Примітка. * - GII розраховано як середнє значення індексу; ВВП на 1 особу розраховано за даними Світового банку [2] як середнє значення за відповідні роки.

Складено автором за даними Світового банку [2] та ПРООН [3].

Виключення у цьому сенсі становлять деякі арабські країни (Катар, ОАЕ, Саудівська Аравія, Кувейт), в яких на тлі високого рівня економічного розвитку, заснованому на ренті від видобутку та продажу нафти, має місце значний гендерний розрив, який пояснюється релігійними та культурними традиціями ісламських арабських країн. При цьому усунення гендерної нерівності часто стикається з небажанням самих жінок долати цю нерівність [4, с. 3].

Гендерна нерівність в США також дисонує з високим рівнем економічного розвитку, але тут джерела проблеми полягають у різнобарвному за етнічним і релігійним складом населенні. Також важливим фактором є велика кількість іммігрантів, у тому числі нелегальних, з країн, що розвиваються, де гендерна дискримінація є традиційною та не викликає протесту у більшості жінок.

Винятками з протилежною спрямованістю є Китай та Македонія, а також країни ЦСЄ, де на тлі порівняно низьких значень ВВП на одну особу спостерігається незначний гендерний розрив. Причиною тут також є історичні, культурні та релігійні традиції, а також не менш важливою є зважена та раціональна гендерна політика національних урядів.

Звичайно, не залишаються осторонь гендерної проблематики і регіональні об'єднання, деякі з них мають навіть спеціальні інституції, діяльність яких спрямована на подолання гендерної дискримінації (наприклад, Керуючий комітет з питань рівності між жінками та чоловіками в ЄС, Комісія зі спостереження за дотриманням прав африканських жінок в Африканській Економічній Спільноті) або вирішенню гендерних проблем присвячено окремі частини інтеграційних угод, різноманітних соціальних програм, фондів соціального та економічного розвитку тощо.

Але крім вигод, що несуть у собі гендерні програми та політики інтеграційних об'єднань, певний вплив на гендерну ситуацію мають самі інтеграційні процеси. Так, регіональна інтеграція може мати як позитивні, так і негативні наслідки щодо положення жінок в економіці та суспільстві. Лібералізація торгівлі в регіональному об'єднанні та спричинене нею розширення ринків та зростання виробництва спричиняють перерозподіл доходів між чоловіками та жінками на користь останніх. Особливо актуальним це є для країн, в яких розвинені працеінтенсивні галузі (сільське господарство, текстильна та швейна промисловість), адже в цих галузях переважну частку працівників складають жінки. В результаті також скорочується жіноче безробіття, однак треба зважати на той факт, що в зазначених галузях заробітна плата є нижчою, ніж в інших галузях економіки. З іншого боку, скорочення надходжень від оподаткування зовнішньоторговельних операцій внаслідок скасування мит та інших податків ті зборів, пов'язаних з експортом та імпортом зменшує обсяг надходжень до державного бюджету, а отже скорочується обсяг видатків на соціальні програми, у тому числі і програми гендерного спрямування. Збільшення інвестицій в країни, що інтегруються, внаслідок лібералізації руху капіталів в межах регіональних інтеграційних об'єднань переважно позитивно впливає на положення жінок – приплив ПІІ, крім розширення виробництва та створення нових робочих місць, покращує міжнародний імідж країни, зменшує ризики політичної та економічної невизначеності, що, в свою чергу, робить більше ефективним провадження економічних та соціальних політик, у тому числі гендерної політики.

Забезпечення рівних можливостей для людського розвитку тісно переплетена з необхідністю полегшення доступу до соціальних послуг. Адже соціальні послуги – освітні, медичні та ін. – сприяють зростанню спроможності найбільш вразливих верств населення (жінок, молоді, осіб з обмеженими можливостями) інтегруватися на у суспільне життя на засадах рівноправності.

Особливе значення в умовах регіональної інтеграції набуває доступність освітніх послуг, адже отримання високого рівня кваліфікації сприяє підвищенню конкурентних переваг даної особи на інтегрованому ринку праці, що є немаловажних, зважаючи на загострення конкуренції внаслідок лібералізації руху робочої сили в рамках інтеграційного блоку. В результаті така особа отримує розширені можливості як щодо працевлаштування, так і щодо розвитку власного бізнесу. Причому професійні та освітні переваги можуть бути використані як в межах даної країни завдяки розширенню виробництва внаслідок лібералізації торгівлі, так і в інших країнах угруповання завдяки лібералізації руху робочої сили (якщо це передбачено інтеграційною угодою).

Крім використання переваг від високого кваліфікаційного та освітнього рівня, громадяни країн, що інтегруються, отримують розширені можливості щодо доступу до освітніх послуг в країнах-партнерах, адже мобільність студентів є важливим елементом інтегрування. Наприклад, в ЄС в рамках Стратегії "Європа-2020" діє пакет політичних ініціатив "Молодь у русі", а також програма "Освіта протягом усього життя" та низка інших програм та ініціатив щодо розвитку освіти в країнах ЄС, розширення можливостей молоді в отриманні освіти та подальшому працевлаштуванню, щодо удосконалення професійного навчання, у тому числі дорослих осіб [5]. В результаті впродовж 2009 р. близько 2,3 млн. європейських студентів навчалися в університетах ЄС за межами рідної країни [1].

Якщо для країн Європи та інших розвинених країн актуальною є співпраця у сфері вищої освіти, то для країн, що розвиваються, важливою також є проблема розвитку початкової та середньої освіти та подолання неписьменності.

Проблема доступу до медичних послуг також є найбільш актуальною в інтеграційних блоках типу "Південь-Південь". оскільки в них вагомою є частка найбіднішого населення (наприклад, у країнах MERCOSUR у 2007-2008 рр. за межею бідності проживало понад 25 % населення, у країнах ASEAN – близько 20 %, а в більшості африканських країн – понад 60 % населення [2]). Саме найбідніше населення, особливо у сільській місцевості, страждає від нестачі ліків та недосяжності кваліфікованих медичних

послуг, від неналежного санітарно-гігієнічного нагляду за умовами проживання, за станом питної води, їжі і т. ін.

В результаті очікувана тривалість життя населення складає в країнах Латинської Америки – 73 роки, в країнах Африки на південь від Сахари – 55 років, тоді як, наприклад, в країнах ЄС цей показник становить 79 років [2]. Найбільш вразливими до нестачі медичних послуг є жінки, особливо в сільських районах бідних країн. Про недостатній розвиток медицини у країнах, що розвиваються, свідчать і дані щодо витрат на охорону здоров'я (як державних, так і приватних) – у країнах, що розвиваються, особливо в Африці, витрати на медицину є набагато нижчими, ніж в розвинених країнах (див. табл. 1).

Зважаючи на значне відставання країн, що розвиваються, за показниками охорони здоров'я від розвинених країн, інтеграційні об'єднання за участю таких країн приділяють значну увагу подоланню цього відставання. Поширивши аналіз щодо діяльності ASEAN, ANCOM та MERCOSUR з полегшення доступу до соціально значущих послуг на медичні послуги, вдалося виявити низку напрямів впливу інтеграційних процесів у цій сфері.

Таблиця 1. Індикатори соціального розвитку у сфері охорони здоров'я, 2008 р.

Група країн	Очікувана тривалість життя населення, років	Смертність дітей віком до 1 року, на 1000 народжених	Видатки на охорону здоров'я, дол. на одну особу
Європейський Союз	79,1	4,6	3520,0
Латинська Америка та Карибський басейн (лише країни, що розвиваються)	73,6	19,5	542,4
Східна Азія та Океанія (лише країни, що розвиваються)	71,7	21,8	126,2
Африка на південь від Сахари (лише країни, що розвиваються)	53,2	79,8	74,9
Світ у цілому	69,1	43,0	863,8

Складено автором за даними Світового банку [2].

По-перше, колективні програми та заходи країн-учасниць інтеграційних блоків покращують ситуацію із охороною здоров'я, оскільки в ході переговорів на рівних рівнях досягається згода щодо підвищення медичних стандартів та надання допомоги, спрямованої на подолання відставання окремих країн блоку.

По-друге, регіональні ініціативи у сфері охорони здоров'я переважно сфокусовані на полегшенні доступу до кваліфікованої медичної допомоги найбільш вразливих верств населення, що зменшує соціальний диспаритет в країнах інтеграційних блоків. По-третє, координація дій урядів країн, що інтегруються, та неурядових організацій у сфері охорони здоров'я більш ефективно протидіють розповсюдженню ВІЛ/СНІД та епідемічних захворювань шляхом санітарно-гігієнічного нагляду, впровадженню програм з розповсюдження щеплень, засобів контрацепції, покращенню якості питної води тощо.

IV. Висновки. Таким чином, вплив процесів регіональної інтеграції на соціальну компоненту національного розвитку спрямований на подолання нерівності між членами суспільства як в даний часовий відтинок, так і у тривалій часовій перспективі. Соціальні ефекти інтеграції проявляються за такими стратегічними напрямками, як усунення економічної, гендерної, вікової, територіальної нерівності. Стимулюючий вплив інтеграційних процесів на соціальний розвиток ґрунтується на координації дій країн, що інтегруються; на покращенні фінансової забезпеченості регіональних соціальних програм і стратегій у порівнянні з національними, на регіональній комплексності заходів щодо подолання соціальної нерівності тощо.

Джерела та література:

1. European Statistics : [Електронний ресурс] : офіційний сайт. – Режим доступу : <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>.
2. The World Bank : [Електронний ресурс] : офіційний сайт. – Режим доступу : <http://www.worldbank.org>.
3. Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй : [Електронний документ] : офіційний сайт. – Режим доступу : <http://www.beta.undp.org>.
4. Kelly S. Hard-Won Progress and a Long Road Ahead: Women's Rights in the Middle East and North Africa : [Електронний ресурс] / S. Kelly // Women's Rights and in the Middle East and North Africa 2010 : Progress Amid Resistance / Ed. by S. Kelly and J. Breslin. – N. Y. : Freedom House, 2010. – P. 1-14. – Режим доступу : http://freedomhouse.org/uploads/special_report/section/270.pdf.
5. European Commission : [Електронний ресурс] : офіційний сайт. – Режим доступу : <http://ec.europa.eu>.